

KOLEKCJA DERENIA JADALNEGO CORNUS MAS L. W ARBORETUM I ZAKŁADZIE FIZJOGRAFII W BOLESTRASZYCACH – CZĘŚĆ 3

The Cornelian cherry *Cornus mas* L. collection
at the Arboretum and the Department of Physiography in Bolestraszyce

NARCYZ PIÓRECKI^{1, 2} ALICJA Z. KUCHARSKA³, DAGMARA LIB¹

¹ *Arboretum i Zakład Fizjografii w Bolestraszytach, Bolestraszyce 130, 37–722*

Wyszatyce

² *Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Nauk o Kulturze Fizycznej, Kolegium Nauk
Medycznych, ul. Towarnickiego 3, 35–959 Rzeszów, e-mail: npiorecki@ur.edu.pl*

³ *Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Katedra Technologii Owoców, Warzyw i
Nutraceutyków Roślinnych, ul. J. Chełmońskiego 37, 51–630 Wrocław*

Spis treści

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA	3
MIĘDZYNARODOWY FESTIWAL DERENIA I PROMOCJA DERENIA	5

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

Arboretum Bolestraszyce nawiązało także współpracę międzynarodową z jednostkami naukowymi w świecie zajmującymi się dereniem, m.in. z Ogrodem Botanicznym Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie [prace nad nowymi odmianami, konsultacje i wspólne publikacje naukowe i doniesienia konferencyjne (Klymenko i in. 2016, 2019, Kucharska i in. 2011c, 2013c, 2015a, 2015b, Włoszczyńska i in. 2019)], Uniwersytetem Lwowskim [wyprawy badawcze, doniesienie konferencyjne (Prokopiv i in. 2017)], Uniwersytetem Tauryjskim w Symferopolu – do roku 2014 (wyprawy badawcze na Krymie, wspólne publikacje naukowe – Zhaldak i in. 2014) i doniesienia konferencyjne (Kucharska i in. 2013a, 2013b, 2014b), Uniwersytetem Przyrodniczym w Nitrze na Słowacji – organizacja konferencji, udział w projekcie Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego „Farmers Educa – zaniedbane i niewykorzystane gatunki w rozwoju społeczno-gospodarczym obszarów wiejskich”, wspólne publikacje naukowe (Klymenko i in. 2019), Wyższym Federalnym Instytutem Ogrodnictwa w Wiedniu-Schönbrunn w Austrii – wymiana materiału genetycznego i doświadczeń w uprawie i selekcji odmian derenia, cytowanie bolestraszyckich odmian w encyklopedii (Pirc 2015) i artykułach (Pirc 2020) czy Uniwersytetem Tennessee (Instytut Entomologii Rolnictwa i Patologii Roślin) w Knoxville w Stanach Zjednoczonych (badania genetyczne derenia, wspólna publikacja naukowa – Wadl i in. 2014).

Współpracę z prof. Svitlaną Klymenko z Ogrodu Botanicznego w Kijowie rozpoczął na początku lat 90. XX w. prof. Jerzy Piórecki. Zacieśnienie tej współpracy nastąpiło w początkach XXI w. z inicjatywy dr. Narcyza Pióreckiego (Ryc. 17). Między jednostkami zachodziła wymiana materiału roślinnego, a także szerokie konsultacje dotyczące uprawy derenia oraz innych gatunków roślin użytkowych; odbywały się także wspólne wyjazdy terenowe.

Współpraca Arboretum Bolestraszyce z polskimi i zagranicznymi jednostkami naukowymi w badaniach nad dereniem zaowocowała zgłoszeniami patentowymi (1 zgłoszenie), (Nowak i in. 2017) i następnie uzyskanymi patentami (3 patenty), (Sozański i in. 2011, 2012, Szumny i in. 2012), publikacjami naukowymi w renomowanych światowych czasopismach (opublikowano 20 artykułów i monografii) – (Kucharska i in. 2011b, 2011d, 2012, 2015a, 2015b, Sozański i in. 2014b, 2016b, 2017, 2018, 2019b, Zhaldak i in. 2014, Szumny i in. 2015b, Klymenko i in. 2016, Czyżowska i in. 2017, Adamenko i in. 2018, 2019,

Kawa-Rygielska i in. 2018, 2019, Nowak i in. 2020, Szandruk-Bender i in. 2020), doniesieniami i posterami na krajowych (11 prac), (Kucharska i in. 2009a, 2011a, 2011c, 2012, 2013c, 2013e, 2014a, 2017, 2019, Piórecki i in. 2010, 2014) i międzynarodowych (26 prac), (Kucharska i in. 2007, 2010, 2013a, 2013b, 2013d, 2014b, 2015a, Piórecki i in. 2012, 2013, Sozański i in. 2013, 2014a, 2015, 2016a, 2019a, Czyżowska i in. 2014, 2015, Mizgier i in. 2014a, 2014b, Sokół-Łętowska i in. 2014, Szumny i in. 2015a, Klymenko i in. 2016, 2019, Prokopiv i in. 2017, Nowak i in. 2018, 2019, Włoszczyńska i in. 2019) konferencjach, realizacją projektu badawczego nr N N312 2864 33 finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a także awansami naukowymi (obronione: 2 prace habilitacyjne, 1 doktorat, 21 prac magisterskich, 10 prac inżynierskich oraz w trakcie realizacji: 1 habilitacja, 5 doktoratów, 1 praca magisterska, 1 praca inżynierska), (stan na 2020 r.).

Ryc. 16. Zawodniczka po wykonaniu testu progresywnego na bieżni z wykorzystaniem Cosmed K5 pod nadzorem dr. hab. prof. UR Emiliana Zadarkowa w Pracowni Diagnostyki w Treningu Sportowym i Zdrowotnym, 2019, fot. B. Czarnota

Ryc. 17. Od lewej: Helmut Pirc (Austria), Svitlana Klymenko (Ukraina), Jerzy Piórecki, Marzena Kluz, Narcyz Piórecki; w drugim rzędzie: Piotr Markut, 2016, fot. Arboretum Bolestraszyce

MIĘDZYNARODOWY FESTIWAL DERENIA I PROMOCJA DERENIA

Od 2012 r. corocznie w drugą niedzielę września Arboretum Bolestraszyce organizuje Międzynarodowy Festiwal Derenia, gdzie główny nacisk kładzie się na popularyzację wiedzy o dereniu, jego uprawę, rozmnażanie, wymagania hodowlane oraz jego właściwości i zastosowanie (Ryc. 18). Impreza jest organizowana pod patronatem Marszałka Województwa Podkarpackiego.

W ramach Festiwalu odbywa się promocja odmian derenia wyhodowanych w Arboretum Bolestraszyce oraz promocja owoców i jego przetworów, które można zakupić lub spróbować podczas degustacji (Ryc. 19). W tym dniu udostępniane są do zwiedzania kolekcje pomologiczne. Podczas Festiwalu organizowana jest konferencja naukowa, gdzie pracownicy Arboretum (Narcyz Piórecki, Elżbieta Żygała, Ewa Antoniewska), pasjonaci/szkółkarze (Tadeusz Kusibab, Mariusz Zasępa, Krzysztof Zieliński czy Hans Weiss promujący austriacką Dolinę Dereniową w dolinie rzeki Pielach i produkty dereniowe) oraz naukowcy z krajowych i zagranicznych jednostek wygłaszają wykłady dotyczące derenia lub innych gatunków owoców (Ryc. 20–22). Wśród naukowców na Festiwalu gościli różni specjaliści, np. ogrodnicy, botanicy (prof. dr hab. Svitlana Klymenko, dr Olga Grygorieva, doc. Svitlana Zhaldak, dr Helmut Pirc, mgr inż. Piotr Banaszczak), przedstawiający uprawę derenia

i innych roślin, technolodzy żywności (dr hab. inż. Alicja Kucharska, prof. UPWr; dr hab. Anna Sokół-Łętowska, prof. UPWr) referujący skład chemiczny owoców i możliwości jego zagospodarowania dawniej i współcześnie, lekarze (dr hab. n. med. Tomasz Sozański, prof. UMW; dr n. med. Danuta Mytek) wskazujący na właściwości lecznicze derenia i innych surowców roślinnych czy architekt krajobrazu (André Gayraud) opisujący derenie ozdobne, ale także polonista (dr Jarosław Malicki) przedstawiający dereń w języku i kulturze.

Ryc. 18. I Podkarpacki Festiwal Derenia, 2012, fot. N. Piórecki

SZCZEGÓŁOWE PROGRAMY DOTYCHCZASOWYCH FESTIWALI

Szczegółowe programy dziewięciu dotychczasowych festiwali przedstawiono poniżej:

I Podkarpacki Festiwal Derenia – 23 września 2012 r.

Konferencja naukowa Dereń jadalny – zapomniane dziedzictwo.

prof. dr hab. Svitlana Klymenko (Ogród Botaniczny Narodowej Akademii Nauk

Ukrainy w Kijowie). Ukraińskie odmiany derenia.

dr hab. inż. Alicja Kucharska (Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu). Tradycja i nowoczesność w zagospodarowaniu derenia jadalnego.

dr Narcyz Piórecki (Arboretum i Zakład Fizjografii, Uniwersytet Rzeszowski).

Pochodzenie kolekcji bolestraszyckiej derenia.

doc. Svitlana Zhaldak (Tawrijski Uniwersytet Narodowy w Symferopolu). Ekologiczno-biologiczne właściwości niektórych przedstawicieli rodzaju *Cornus* L. w środowisku przedgórze Krymu.

II Festiwal Derenia – 15 września 2013 r.

Konferencja naukowa Dereń jadalny – zapomniane dziedzictwo.

prof. dr hab. Svitlana Klymenko (Ogród Botaniczny Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie).

Ryc. 19. Produkty dereniowe prezentowane podczas Festiwalu Derenia, 2013, fot. N. Piórecki

Gatunki derenia w Ukrainie: stan obecny i perspektywy wykorzystania.

dr hab. inż. Alicja Kucharska (Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu). Dereń jadalny – cenny surowiec dla przetwórstwa i farmacji.

dr Narcyz Piórecki (Arboretum i Zakład Fizjografii, Uniwersytet Rzeszowski). Dereń jadalny *Cornus mas L.* w Arboretum Bolestraszyce oraz w Polsce pód.--wsch.

doc. Svitlana Zhaldak (Tawrijski Uniwersytet Narodowy w Symferopolu).

Różnorodność wewnątrzgatunkowa derenia jadalnego (*Cornus mas L.*) rosnącego dziko na Półwyspie Krymskim.

III Międzynarodowy Festiwal Derenia – 14 września 2014 r.

Konferencja naukowa Dereń jadalny i inne mniej znane rośliny jadalne.

prof. dr hab. Svitlana Klymenko (Ogród Botaniczny Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie). Mało znane rośliny jadalne.

mgr inż. Tadeusz Kusibab (Gospodarstwo Ogrodnicze – in vitro Kraków). Postępy w mikrorozmnażaniu derenia jadalnego (*Cornus mas*).

dr Jarosław Malicki (Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filologiczny. Instytut Filologii Słowiańskiej. Zakład Bohemistyki). Dereń w języku i kulturze. dr Narcyz Piórecki (Arboretum i Zakład Fizjografii, Uniwersytet Rzeszowski). Nowe polskie odmiany derenia jadalnego zgłoszone w 2014 r.

dr hab. n. med. Tomasz Sozański (Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu). Właściwości lecznicze derenia jadalnego.

Ryc. 20. Otwarcie konferencji naukowej w ramach I Podkarpackiego Festiwalu Derenia (od lewej: Alicja Kucharska, Svitlana Zhaldak, Svitlana Klymenko, Narcyz Piórecki), 2012, fot. Arboretum Bolestraszyce

IV Międzynarodowy Festiwal Derenia – 13 września 2015 r.

Konferencja naukowa Dereń i inne mniej znane rośliny jadalne.

prof. dr hab. Svitlana Klymenko (Ogród Botaniczny Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie). Mało znane rośliny jadalne.

dr hab. inż. Alicja Kucharska (Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu). Dziko rosnące, zapomniane rośliny owocowe.

mgr Krzysztof Zieliński (Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia”). Produkt lokalny oraz regionalny, jako element zdrowego odżywiania.

V Międzynarodowy Festiwal Derenia – 11 września 2016 r.

Konferencja naukowa Jagoda kamczacka – roślina warta polecenia.

dr Olga Grygorieva (Ogród Botaniczny Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie).

Uprawa Diospyros virginiana L.

dr n. med. Danuta Myłek (Centrum Alergii „PROGRES” w Stalowej Woli). Jesteś tym co jesz, pijesz i wiesz. Sam możesz zapobiegać powstawaniu nowotworu. prof. dr hab.

Svitlana Klymenko (Ogród Botaniczny Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie). Nowe odmiany derenia, osobliwości hodowli.

dr hab. inż. Alicja Kucharska, dr Narcyz Piórecki (Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Arboretum i Zakład Fizjografii, Uniwersytet Rzeszowski). Jagoda kamczacka – roślina warta polecenia.

Koncert Zespołu „Galicjazz”.

Ryc. 21. Konferencja naukowa w ramach VI Międzynarodowego Festiwalu Derenia, odbywająca się w stuletnim budynku z Kalwarii Pałacowskiej, 2017, fot. N. Piórecki

Klub Gaja – warsztaty edukacyjne Święto Drzewa – wśród pól.

VI Międzynarodowy Festiwal Derenia – 10 września 2017 r.

Konferencja naukowa Derenie ozdobne – rośliny mało znane.

arch. krajobrazu André Gayraud (Jardins d'Exception, Hautecourt, Francja). Derenie ozdobne i promocja książki pt. Cornus.

dr n. med. Danuta Myłek (Centrum Alergii

„PROGRES” w Stalowej Woli). Otyłość u dzieci. Po wykładzie promocja książki Od lekarza do kucharza.

prof. dr hab. Svitlana Klymenko (Ogród Botaniczny Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie). Dereń. Rozmnażanie i uprawa. Nowe odmiany.

Koncert: Grzegorz Kapcia z recitalem autorskim.

VII Międzynarodowy Festiwal Derenia – 9 września 2018 r.

Forum ekspertów prof. dr hab. Svitlana Klymenko (Ogród Botaniczny Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie), dr hab. Jakub Dola-
towski (Arboretum i Zakład Fizjografii), dr Andriy Prokopiv (Ogród Botaniczny Uniwersytetu Lwowskiego), dr inż. Maciej Oziębłowski (Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu), mgr inż. Mariusz Zasępa (Szkółka Cornus) i Hans Weiss z Austrii pod kierunkiem dr. Narcyza Pióreckiego (Arboretum i Zakład Fizjografii, Uniwersytet Rzeszowski).

Koncert zespołu „Efemeryda Jass Band”.

Ryc. 22. VI Festiwal Derenia. Od lewej: Jan Brindza, Narcyz Piórecki, Svitlana Klymenko, André Gayraud, 2017, fot. Arboretum Bolestraszyce

VIII Międzynarodowy Festiwal Derenia – 8 września 2019 r.

Konferencja naukowa:

mgr inż. Ewa Antoniewska (Arboretum i Zakład Fizjografii). Rośliny przydrożne dawniej i dziś.

mgr inż. Piotr Banaszczak (Arboretum SGGW w Rogowie). Nietypowe i nieoczywiste rośliny jadalne. prof. dr hab. Svitlana Klymenko (Ogród Botaniczny Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie). Światowe nowości wśród „dzikich” roślin sadowniczych.

mgr inż. Elżbieta Żygała (Arboretum i Zakład Fizjografii). Historyczne odmiany jabłoni na terenie południowo-wschodniej Polski.

Warsztaty kulinarne – Przez jadło poznajemy region, czyli lokalne przeboje kulinarne z dereniem w tle prowadzone przez członków Stowarzyszenia Mieszkańców oraz Sympatyków Ostrowa i Ziemi Przemyskiej „ADSUM”.

Koncert plenerowy – Dereń z piosenką w wykonaniu solistów i zespołów wokalnych z Klubu 5. Batalionu Strzelców Podhalańskich w Przemyślu.

IX Międzynarodowy Festiwal Derenia

– edycja wirtualna

– wrzesień 2020 r.

Filmy z cyklu – Wirtualny Festiwal Derenia Arboretum Bolestraszyce 2020.

prof. dr hab. Svitlana Klymenko (Ogród Botaniczny Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie). Nowe odmiany derenia wyselekcjonowane na Ukrainie: podstawy uprawy.

dr hab. inż. Alicja Kucharska, prof. UPWr (Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu). Dereń na talerzu i w laboratorium.

dr hab. n. med. Tomasz Sozański, prof. UMW (Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu). Właściwości biologiczne derenia jadalnego.

mgr inż. Mariusz Zasępa (Szkółka Cornus).

Dereń jadalny jako roślina sadownicza.

mgr inż. Elżbieta Żygała (Arboretum i Zakład Fizjografii). Historyczne odmiany jabłoni na terenie południowo-wschodniej Polski część 2.

Prezentacja:

dr hab. inż. Anny Sokół-Łętowskiej, prof. UPWr (Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu). Nalewki owocowe dawniej i dziś.

Podczas każdego Festiwalu prezentowało się wielu wystawców. Przykładowo, w 2019 r. było ich aż 53, wśród nich byli właściciele szkółek roślin, przedstawiciele różnego rodzaju

stowarzyszeń, fundacji, kół gospodyń, Podkarpackiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Boguchwale czy właściciele różnego rodzaju gospodarstw ekologicznych, w których wytwarzane są produkty dereniowe (Ryc. 23).

Festiwal cieszy się dużym zainteresowaniem, w tym dniu Arboretum odwiedzają ponad 4 tysiące osób.

Arboretum szeroko propaguje tradycję derenia oraz tradycyjne i regionalne wytwory z wieloma jednostkami, m.in. z Urzędem Marszałkowskim Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie (Departament Rolnictwa, Geodezji i Gospodarki Mieniem, Oddział Wielofunkcyjnego Rozwoju Wsi i Żywności Wysokiej Jakości), Polskim Towarzystwem Dendrologicznym (organizacja konferencji, wykładów, publikacje), Stowarzyszeniem na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia” – animator Kłastry Podkarpackie Smaki, do którego należy Arboretum Bolestraszyce, czy ze Stowarzyszeniem Dziedzictwo Europy Środkowej.

Arboretum Bolestraszyce popularyzuje dereń w formie wykładów, np. w Nikitskim Ogrodzie Botanicznym na Krymie (2008 r.), na Konferencji Sadowniczej w Kraśniku (2017, 2018 r.), podczas Dzikowskiego Festiwalu Nalewek w Tarnobrzegu (2014, 2015, 2018 r.), w Starostwie Powiatowym w Przemyślu (2015 r.) czy na Międzynarodowych Targach Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu GARDENIA w Poznaniu (2020 r.), (Piórecki 2008a, 2014, 2015a, 2015b, 2017, 2018a, 2018c, 2018d, 2020), posterów, np. na Zjazdach Sekcji Dendrologicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego [Zielona Góra w 2006 r., Szklarska Poręba (Polska) i Pruhonice (Czechy) w 2008 r.] i innych imprezach i konferencjach popularnonaukowych (Piórecki 2006, 2007, 2008b, 2013b), konsultacji (w ramach konferencji Żywność wysokiej jakości – produkty tradycyjne i regionalne nowe możliwości i rozwiązania czy w ramach I Podkarpackiego Festiwalu Kresowych Produktów Tradycyjnych i Regionalnych Smaki Pogranicza, zorganizowanej przez Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie), (Piórecki 2019a, 2019b), warsztatów i prezentacji przetworów dereniowych wytworzonych w Arboretum czy debat organizowanych na konferencjach, np. na XIV Konferencji Sadowniczej – Jagodowe trendy, gdzie debata – dyskusja ekspertów – dotyczyła praktycznych aspektów uprawy, zagospodarowania oraz możliwości sprzedaży owoców derenia i innych mniej znanych gatunków (Piórecki 2018b, 2018e, 2018f, 2019c).

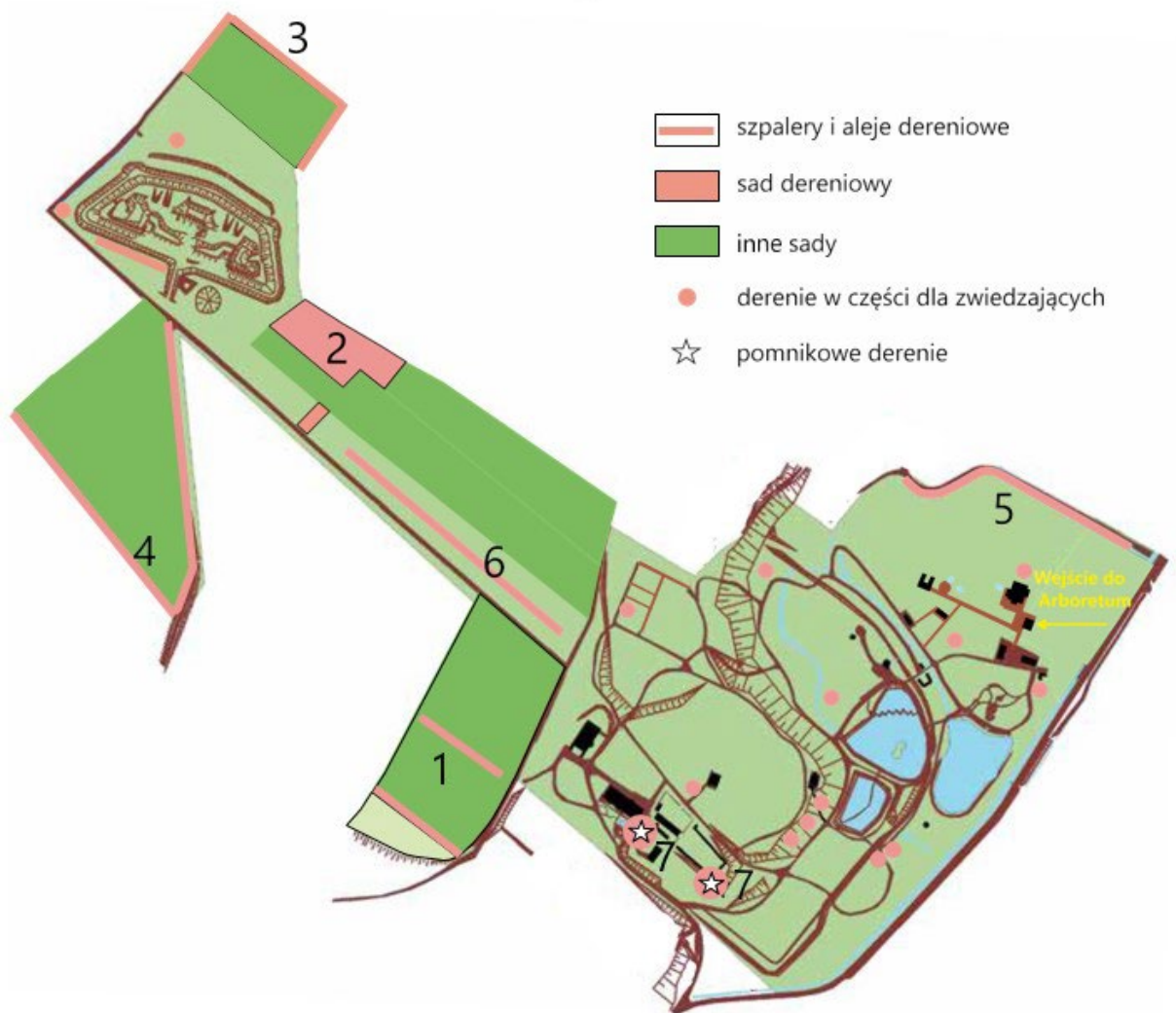
Jak wykazano powyżej, prowadzone w Arboretum w Bolestraszycach prace w zakresie badań nad „dereniem jadalnym” były pionierskie w wielu aspektach eksploracji nad tą

niezwykłą rośliną. Należy podkreślić prekursorskie działania w zakresie zabezpieczenia polskiej puli genetycznej i selekcji odmian derenia jadalnego oraz w odtwarzaniu dawnych receptur na kiszony dereń, ocet dereniowy, galaretki czy nalewki. Obecnie kontynuowane są prace nad wyselekcjonowaniem polskiej odmiany o żółtych owocach i prace nad krzyżówkami *C. mas* × *C. officinalis*, które będą bardziej przydatne w uprawie sadowniczej i do pozyskania związków irydoidowych, czy do produkcji liofilizatów i produktów z większą zawartością związków bioaktywnych, wykorzystywanych w przemyśle farmaceutycznym. Arboretum, nawiązując współpracę z wrocławskimi jednostkami naukowymi, przyczyniło się do zapoczątkowania w Polsce pionierskich badań dotyczących właściwości fizykochemicznych i biologicznych owoców (w kierunku chorób serca, osteoporozy czy jaskry) oraz wytwarzania innowacyjnych produktów dereniowych (octy, piwa, bezalkoholowe piwa, cydr z dodatkiem soku dereniowego). W ostatnich latach obserwuje się wzmożone zainteresowanie naukowe dereniem także w innych jednostkach w Polsce, jak: Skierniewice, Poznań czy Warszawa, a także w innych krajach. Duża aktywność Arboretum Bolestraszyce wzbudziła także zainteresowanie szkółkarzy (bolestraszyckie odmiany są wprowadzone do handlu) oraz przemysłu spożywczego i farmaceutycznego, które rozwijając się równomiernie, mogą przyczynić się do pojawienia się większej liczby atrakcyjnych produktów dereniowych na półkach sklepowych czy skutecznych i biowartościowych suplementów diety na bazie derenia w aptekach i propagowaniu zdrowych nawyków żywieniowych w polskim społeczeństwie i w Europie.

„Dereń jadalny – smaczny i na zdrowie” – to hasło, któremu patronuje Arboretum Bolestraszyce.

Ryc. 23. Wystawcy VII Festiwalu Derenia, 2018, fot. N. Piórecki

Ryc. 24. Plan sadów w Arboretum Bolestraszyce, 2020 r. 1. Aleja dereniowa szpaler (założona w 1989), 2. Doświadczalny sad dereniowy (2009), 3. Szpaler dereniowy za fortem, 4. Szpaler dereniowy przed fortem, 5. Szpaler dereniowy Niwa Dolna, 6. Aleja dereniowa (2020), 7. Pomnikowe derenie